

Framåt och uppåt

Om bilder och bildmotiv i svenska myndigheters värdegrunder

Catharina Nyström Höög

Varje svensk myndighet har idag en värdegrund. Sedan 2017 förväntas svenska myndigheter arbeta med värdegrunder och inom ramen för myndighetsdialogen redovisa hur styrdokumentet utvecklas för att säkerställa ett aktivt värdegrundsarbete (*Att säkerställa en god statsförvaltning*, 2016: 46). På kort tid har alltså fenomenet värdegrund gått från att vara en ganska perifer företeelse i den svenska statsförvaltningen – före år 2005 förekom knappast några värdegrunder alls – till att vara ett lagstadgat obligatorium. Man kan fråga sig varför en ny typ av text, eller en ny genre som jag kallar det här, så snabbt har fått genomslag i en så trögrörlig textkultur som den offentliga förvaltningens. Den frågan har vi också ställt, i det RJ-finansierade projekt om svenska myndigheters värdegrunder som bedrivs sedan 2016.¹ I den här artikeln ska jag inledningsvis redovisa en del av projektets resultat knutna till frågan om värdegrundernas funktion.

Artikeln huvudämne är dock ett annat, nämligen att med explorativ ansats undersöka några kategorier av fotografier i värdegrundstexterna. Anledningen till det är att några bildteman återkommer med viss regelbundenhet i svenska myndigheters värdegrundstexter. Också inför den iakttagelsen har jag velat ställa mig frågan *varför* just dessa bildteman återkommer. Att de visuella resurserna blir allt viktigare för svenska myndigheters självpresentation är ingen nyhet. Det gäller för högskolor och universitet lika väl som för andra myndigheter. Läsaren av den här artikeln, som jag gissar arbetar i högskolesektorn, känner därför säkert väl till hur bilder och andra visuella resurser används på det egna lärosätets webbplats eller i vissa typer av informationsmaterial.

Linnéuniversitetet exempelvis, hemvist för den tidskrift där den här texten publiceras, har ett stiliserat svart träd mot gul bakgrund som sin logotyp. Det är säkert ingen slump. Träd ger många associationer. I samband med universitet tänker man kanske främst på kunskapens träd, eller ”trädet som ger kunskap om gott och ont” som det heter i Bibel 2000 (1 Mos 2:17). Eftersom universitetet i fråga är just Linnéuniversitetet kan trädet också tänkas vara förknippat med Linné och hans vetenskapliga insatser i samband med klassificering av växter. I en och samma bild fångar loggan med trädet alltså kunskap, historiska rötter, lokal förankring och

¹ *En ny genre och dess arkeologi. Svenska myndigheters värdegrundstexter.* Projektnummer P15-0119:1.

internationellt framgångsrik vetenskap. Det är smart. Och nästa gång vi ser loggan tänker vi på Linnéuniversitetet. Trädet blir en symbol för universitetet, tätt packad med associationer.

Den här typen av symboler, tidigare framför allt förknippade med reklam och marknadsföring av kommersiella produkter, har blivit allt viktigare för svenska myndigheter. Med bildanvändning och korta slagkraftiga ord eller fraser visar man fram en positiv bild av sig själv. Texter av värdegrundstyp är viktiga verktyg i det arbetet. Om vi dröjer kvar vid Linnéuniversitetet ännu något litet, så kan man på deras webbplats klicka sig fram till rubriken vision och värdegrund.² Vinjettbilden är där ett fotografi av en spiraltrappa och vi som tittar på bilden betraktar ovanifrån två ljushåriga och blåklädda studenter – eller i alla fall unga människor – som går uppför trappan. Bilden är en god representant för svenska universitets och högskolors visionsmaterial i det sena 2010-talet. Trappan är ett vanligt motiv, och den ljusa rymd som omger Linnéuniversitetets spiraltrappa är i stort sett obligatorisk (Ledin & Machin, 2015a). Möjligen är bilden tagen inne i ett bibliotek eller i en annan rymlig lokal? Ovanligt är däremot perspektivet i Linnéuniversitetets trappbild, där vi betraktar studenterna ovanifrån. Vanligen tittar man som betraktare och läsare annars uppåt i svenska visioner och värdegrunder.

Både trädet och trappan är typiska för den repertoar av bilder som finns i statliga myndigheters värdegrunder. Fortsättningsvis i artikeln vill jag presentera och diskutera urvalet av bilder i statliga myndigheters värdegrunder, med särskilt fokus på återkommande bildteman i det fotografiska materialet, och hur det kan vara kopplat till värdegrundens funktion(er) i arbetslivet. Materialet som artikeln bygger på har samlats in huvudsakligen under 2016, alltså innan värdegrundsdelegationen föreslog att värdegrundsarbetet skulle göras obligatoriskt. Därmed kan man anta att materialet uttrycker ett visst mått av variation, och är uttryck för myndigheternas egna val, medan vi framgent sannolikt kan vänta oss mera likformiga värdegrunder. Det vore en naturlig följd av det obligatorium som nu råder.

Värdegrunden som praktik vid statliga myndigheter

Värdegrunder är en svåravgränsad genre inom den offentliga förvaltningen. En text, vanligen publicerad på webben eller som pappersprodukt – flygblad, broschyr eller affisch – spelar en central roll, men också olika aktiviteter har betydelse. Ett rimligt sätt att tala om detta fenomen är att säga att det vid svenska myndigheter finns en praktik som man kan kalla värdegrundsarbete. Ett viktigt inslag i denna praktik är övertygelsen att samtliga anställda vid myndigheten varit delaktiga i framtagandet av

² <https://lnu.se/mot-linneuniversitetet/om-linneuniversitetet/vision-och-vardegrund/> Besökt 13 februari 2019.

värdegrunden och att de värdeord som obligatoriskt ingår i värdegrundstexten uttrycker värden som redan existerar vid myndigheten (Björkvall & Nyström Höög 2019). Därför formuleras centrala värden inte sällan i påståendeform: ”Vi är hjälpsamma, flexibla och stödjande” står det till exempel i Polisens värdegrund.

Under 2016 samlade vi inom forskningsprojektet in alla värdegrunder och liknande texter från samtliga statliga myndigheter enligt SCB:s lista över förvaltningsmyndigheter, vilket alltså inkluderar universitet och högskolor. Materialet hämtades i de flesta fall från myndigheternas webbplatser, men i några fall kontaktade vi myndigheten och fick materialet skickat till oss. Det insamlade materialet består av 230 texter från 154 olika myndigheter (att jämföra med antalet myndigheter i Sverige, vilket fluktuerar, men i november 2018 anges till 256³). Att materialet beskrivs som ”värdegrunder och liknande texter” beror på att projektet delvis syftade till att ringa in och förstå genren och dess historia, vilket gjorde det nödvändigt att hämta in också material som liknade värdegrundstexter eller som föreföll fylla samma funktion. De insamlade texternas rubriker kan alltså vara ”strategi”, ”etiska riktlinjer”, ”verksamhetsidé” eller ”vision”. I hela detta insamlade material förekom bilder hos knappt hälften av myndigheterna, och i detta bildmaterial fanns trender, så att vissa teman återkom. Ur det större materialet har vi avgränsat 84 texter för närmare analys och samtliga bildexempel i artikeln är hämtade från detta mindre urval värdegrundstexter.

I det pågående forskningsprojektet utgår vi från förståelsen att värdegrunden är en professionell *genre*, i den bemärkelsen att den har specifika funktioner (Miller 1984). En genre är helt enkelt ett sätt att göra saker, eller att få saker gjorda. Bhatia (2017) som i många studier utforskat professionella textkulturer använder genre som analytiskt begrepp för att förstå yrkeslivets praktiker och handlingar. Angreppssättet innebär att fokus riktas bortom text- eller diskursnivån och mot just det professionella handlandet. För att återvända till Miller: en vettig genrebeskrivning kan inte baseras på form utan måste baseras på det handlande som genren åstadkommer, ”the action it is used to accomplish” (1984: 151). En konsekvens av ett sådant handlingsinriktat genrebegrepp är att det inte alltid är tillräckligt att utforska genren enbart utifrån texter. Materialet bör vara så rikt som möjligt, enligt Bhatia (2015: 14), som rekommenderar ett mångmetodiskt angreppssätt där textanalyser kan kompletteras med etnografiska studier, enkäter, fokusgruppssamtal och annat bakgrunds-material som ger en djupare förståelse av den professionella praktiken.

Den kritiska genreanalys som Bhatia (2015, 2017) skisserar, Critical Genre Analysis (CGA), skiljer sig något från den kritiska diskursanalysen, där makt alltid är centralt och där det ofta finns ett förgivettagande om vilken part i interaktionen som har makt (Wodak & Meyer 2016). Hos

3 SCB:s myndighetsregister. <http://www.myndighetsregistret.scb.se/> Besökt november 2018.

Bhatia handlar det kritiska inte primärt om att avslöja makten, utan om att använda text- och diskursstudierna till att avtäckta och förstå den professionella praktiken och vad som pågår där. Genrer som är inbäddade i professionella praktiker kan ha avgörande betydelse för hur medarbetares handlingsmöjligheter stöttas eller begränsas (Björkvall 2018: 59). En genre utför därmed ideologiskt arbete, i så måtto att den alltid positionerar deltagare som använder eller deltar i den (Thurlow & Jaworski 2010). Genren gör något med de anställda, helt enkelt.

Det finns skäl att anlägga kritiska perspektiv på värdegrundsarbetet i svensk statsförvaltning. Ett grundläggande skäl till att man bör vara vaksam är att värdegrundsarbete tar tid, och tid är pengar, vilka bör användas till myndigheternas kärnuppdrag. Kritiska synpunkter har heller inte saknats i samhällsdebatten. Mest framträdande har Alvesson (t.ex. 2006, 2015) varit, som menar att värdegrunder skapar ett slags pseudostrukturer som myndigheter använder för att stärka sin egen självbild. Det kritiska perspektiv som tillämpas i det pågående forskningsprojektet tar dock inte sin utgångspunkt i samhällskritiken, utan i Bhatias kritiska genreanalys: Vi vill förstå varför värdegrundstexterna har blivit så viktiga, vad det är för socialt handlande som de dras in i och hur de positionerar de anställda i dagens offentliga sektor. Vårt primära verktyg för att nå dit är en textbaserad genreanalys, som kompletterats med ytterligare material, dels en enkätundersökning, dels ett fokusgruppssamtal.

I analysmodellen är *affordans* ("affordance") ett centralt begrepp (Björkvall 2018: 65). Affordansbegreppet lanserades först av Gibson, och avsåg då möjligheter och begränsningar i den fysiska omgivningen, men begreppet har utvecklats och tillämpats inom olika fält såsom kritisk diskursanalys (Ledin & Machin 2015b; Machin 2016) och socialsemiotik (Kress 2010). Affordansbegreppet möjliggör den kritiska frågan om vilket slags meningsskapande genren inbjuder till, och vilket slags meningsskapande som begränsas. Det gör det också möjligt att ställa inte bara genren som helhet, utan också enskilda element i genren i relation till meningsskapandet och fråga till exempel vad som är bildens eller fotografiets affordans i relation till den sociala praktiken värdegrundsarbete.

Bakgrund

Den bildanalys som står i fokus i denna artikel ger ett bidrag till förståelsen av svenska myndigheters värdegrunder. Den ska förstås mot bakgrund av tidigare genomförda studier, i enlighet med det mångmetodiska angreppssätt som förordas i den kritiska genreanalysen. Här nedan beskrivs framför allt ett fokusgruppssamtal och en enkätstudie.

Ett fokusgruppssamtal som betonar samtalets betydelse

I syfte att öka förståelsen för hur man vid svenska myndigheter ser på värdegrundens funktion och framväxt genomförde vi under 2016 ett

fokusgruppssamtal, delvis redovisat i Nyström Höög & Björkvall, 2018. I fokusgruppssamtalet deltog HR-ansvariga från sju olika myndigheter, och uppgiften var att diskutera värdegrunden generellt, inte de olika deltagande myndigheternas egna dokument. Däremot var det ett krav för deltagande att myndigheterna *hade* egna värdegrunder, så att det fanns ett inifrånperspektiv på företeelsen. Att det var just HR-ansvariga som välkomnades som deltagare var ett resultat av materialinsamlingen där det framgick att värdegrundstexterna ofta publiceras på undersidor på webben som rör HR-frågor. De gånger vi ringde myndigheterna för att efterfråga dokument hänvisades vi också alltid till HR.

I fokusgruppssamtalet deltog vi forskare själva, och initierade samtalet med hjälp av ett par exempel på värdegrundstexter, men i praktiken var vårt deltagande mycket begränsat, eftersom samtalet flöt lätt och deltagarna var engagerade. Hela samtalet, som är ungefär två timmar långt, spelades in både med video och ljudupptagning. Ett övergripande intryck av samtalet är att deltagarna genomgående visar stor enighet. De är till exempel helt ense om att värdegrunder inte är texter som används för extern information och marknadsföring, utan det är texter för internt bruk – ett resultat som går på tvärs mot det intuitiva intryck texterna ger; de är ofta professionellt formgivna och ger ett mera exklusivt intryck än myndighetstexter vanligtvis gör. Flera forskare (t.ex. Wæraas 2010; Lerøy Sataøen 2015) har menat att en viktig funktion hos policytexter är att de ska fungera som varumärken och visa myndigheten utåt. Samma tanke är Fredriksson & Pallas (2013) inne på när de studerar kommunikationspolicytexter. Men tanken att värdegrunder är marknadsföringstexter avvisas alltså helt i fokusgruppssamtalet.

En annan aspekt av värdegrundsarbetet som fokusgruppen visade enighet om, var vikten av att en värdegrund är förankrad hos alla på myndigheten. Värdegrunden är inte en kommunikationsprodukt, utan den ska komma inifrån verksamheten. Deltagarna i fokusgruppen markerar också att de ord som står i värdegrunden inte är så viktiga. Yttrandet nedan fälls i en sekvens där gruppen diskuterar värdeord, de fristående ord som är ett konstituerande drag i värdegrundstexter. Gruppens mening verkar vara att det inte är viktigt *vilka* ord som används utan att det är *värdegrunden* som är viktig:

vad betyder det här för oss, vad är diskussionen i vardagen ... och det är det som är, tycker jag, det är det viktiga att man har en samsyn kring vad står vi för. Sedan om det representeras av det ena eller det andra ordet det är egentligen, har inte så stor betydelse⁴

4 Efter noggrann genomlysning av materialet har utvalda sekvenser, där teman som initieras av flera deltagare, transkriberats. Eftersom vi eftersträvat en innehållsanalys har vi tillämpat ett slags grov transkription, där vi återger samtalet ordagrant men justerat stavningen till skriftspråkskonvention. Skiljetecken har satts in för att underlätta läsbarheten. Pauser (som inte klockats) markeras med tre punkter.

När man närmar sig värdegrunden från textsidan, en naturlig utgångspunkt för textforskare, då blir det här uttalandet ganska gåtfullt. Det är dock tydligt att fokusgruppen menar att värdegrunden är något mera än texten. Den är något som finns vid myndigheten. Att orden finns är dock betydelsefullt. Man bör inte ändra på värdeorden, menar en deltagare, det gör ”mer skada än nytta”. Och en av ordens viktiga funktioner verkar vara att de ska leda till samtal: ”Om det finns ett samtal kring orden hela tiden, kring vad de står för, då funkar det, ganska bra kanske.” Samtalet kring värdegrunderna uppfattas av den här fokusgruppen som något glädjefyllt. Mot slutet av diskussionen säger en av deltagarna: ”om värdegrunden sätter igång diskussionen, om man kommer så långt, så är det självgenererande sen. [...] Alla älskar att prata om såna här saker”.

Den relativt påkostade utformningen ges alltså i fokusgruppen en annan möjlig förklaring än marknadsföring: Inbjudan till interaktion med värdegrundstexten ska vara så attraktiv som möjligt. En av deltagarna säger inledningsvis om den egna myndighetens värdegrund att det man har strävat efter är att ”den ska va god. Den är smaskig, liksom”. Också andra bildliga uttryck förekommer, som för tankarna till att myndigheten ses som en kropp. Värdegrunden kan t.ex. beskrivas som en ”rygggrad” i arbetet och medarbetarna får inte ”tvångsmatas” med värdegrunden. Även om detta är enstaka exempel ger uttrycken bilden av myndigheten som en kropp och värdegrunden som något som erbjuds som näring.

Värdegrunden som verktyg för måluppfyllelse

Om fokusgruppssamtalet gav en bild av värdegrunderna från producent- eller ägarperspektiv, där de som samtalade alla var drivande i respektive myndighets värdegrundsarbete, så nåddes en bredare grupp av myndighetsanställda i den enkätundersökning som vi genomförde år 2017. Enkäten gick ut till samtliga anställda, inklusive högsta ledningen, vid tre större myndigheter verksamma inom olika sektorer. Även här var kravet för deltagande att det fanns en värdegrund vid myndigheten i fråga, och fortsatt låg fokus på värdegrunder som generellt fenomen, inte på de enskilda myndigheternas värdegrunder. Enkäten gick ut via mejl, tillsammans med ett följebrev som bland annat försäkrade att de svarande kunde förbli anonyma, till 848 personer. Med en svarsfrekvens på 58 % betyder det att vi fick 492 enkätsvar. Huvuddelen av de svarande kategoriserade sig själva som handläggare.⁵

Enkäten visar en överensstämmelse med fokusgruppens uppfattning om värdegrundsarbete, så till vida att enkätinformanterna bekräftar att de faktiskt pratar om värdegrunden. Hela 79 % av de svarande hade diskuterat värdegrunden under det senaste halvåret (Nyström Höög & Björkqvall 2018: 29). Samtalen är oftast spontana. På frågan vad man talat om i dessa samtal

⁵ En noggrannare beskrivning av enkätundersökningen finns i Nyström Höög & Björkqvall 2018.

är de svarsalternativ som fått högst frekvens ”hur man uppnår myndighetens mål” (65 %) och ”vad värdegrunden betyder i relation till de medborgare vi möter” (54 %). Samtliga andra svarsalternativ samlar mindre än hälften av de svarande.⁶ Väldigt sällan tycks man diskutera värdegrundstextens formgivning och språk i samtalen.

På frågan om vilka som är värdegrundens viktigaste funktioner kunde de svarande välja två svarsalternativ. Också här får omsorgen om medarbetarkontakten genomslag, och svarsalternativet ”Värdegrunden hjälper oss anställda att tänka och handla på ett visst sätt när vi möter medarbetare” får flest svar (40 %). Därefter följer alternativet ”Värdegrunden hjälper oss anställda att tänka och agera på ett visst sätt när vi samarbetar inom myndigheten” (37 %). Bara 12 % uppger att värdegrundens funktion är oklar för dem, och ännu färre, 7 %, att värdegrunden hjälper ledningen att styra arbetet. Att döma av de här enkätsvaren handlar värdegrundsarbete alltså inte om att leda verksamhet, vilket annars är en tolkning som framförts i internationell policyforskning (Clegg 2011; Reed 2011). Däremot är värdegrunden betydelsefull för medarbetarnas gemenskap och för den gemensamma identiteten gentemot medborgarna. Man kan nog också dra slutsatsen att värdegrundsarbetet är väl etablerat i den svenska statsförvaltningen då bara en tiondel av de svarande menar att funktionen är oklar för dem.

Kopplingen mellan värdegrundsarbetet och myndighetens mål är intrikat. Enligt enkätsvaren är det oftast måluppfyllelsen man diskuterar när man samtalat om värdegrunden, men när frågan gäller värdegrundens viktigaste funktioner är det bara en fjärdedel som svarar att ”värdegrunden är ett verktyg när vår myndighet ska uppnå mål och visioner och strategiska idéer”. När man tar sig an värdegrundstexterna ur ett annat perspektiv, och underkastar dem en analys av de legitimeringar som kommer till uttryck där (Björkqvall & Nyström Höög 2019) då framträder ytterligare en annan bild, där texternas existens kan sägas legitimeras utifrån instrumentell rationalitet (van Leeuwen 2008: 117). Så här står det till exempel i Kustbevakningens värdegrund (jfr vinjettbilden i figur 1, nedan):

Kustbevakningens värdegrund talar om för oss hur vi ska bemöta varandra och vår omgivning. Den ska genomsyra allt vi gör och hjälpa oss att utföra vårt arbete. Kustbevakningens värdegrund ska inte bara vara fina ord på pappret. Den ska styra oss i vårt sätt att agera och bemöta varandra, i varje situation, varje dag.

I tre olika formuleringar anges här vad värdegrunden åstadkommer, vilket legitimerar dess existens. Den ska ”tala om”, ”genomsyra” och ”styra oss”. Här framträder en bild av värdegrunden som en typ av verktyg, och texten legitimeras utifrån en rationalitet där den ses som instrument. Denna typ av legitimering är den vanligast förekommande i materialet, och är så pass

6 Man kunde ange fler än ett alternativ.

frekvent att det verkar rimligt att tala om att de här texternas existens fortfarande behöver legitimeras, sannolikt eftersom värdegrundsarbetet ännu är i etableringsfas (Björkqvall & Nyström Höög 2019). Explicit legitimering kan förväntas just i sådana faser då legitimiteten är ifrågasatt och/eller i tider av organisationsförändring (van Dijk 1998; Näsänen 2017).

Att värdegrundstexten framställer värdegrunden närmast som en aktör med möjlighet till eget handlande, som i citatet ovan där det sägs att den ”ska styra oss”, är ett genomgående drag och kan liknas vid det Vaara m.fl. (2010) kallar självauktorisering (”self authorization”). Texterna (i Vaara m.fl är det en kommunal policytext) ger sig själva auktoritet att åstadkomma handlande. Uttryckssättet går igen i fokusgruppsamtalen, där en deltagare säger att värdegrunder vill åstadkomma ”förändringar i vardagen”. Även om bara 25 % av enkätinformanterna väljer svarsalternativet att värdegrunden är ett verktyg när myndigheten ska uppnå mål, visioner och strategiska idéer, så verkar det finnas en koppling mellan värdegrundsarbete och måluppfyllelse, bekräftad både i att måluppfyllelse är det vanligaste samtalsämnet när man talar om värdegrunder på arbetsplatsen, och i att explicita legitimeringar i texterna pekar ut texterna som verktyg eller hjälpmedel för arbetet. Innehållet i värdegrundstexterna berör dock i väldigt liten utsträckning vad som kan kallas kärnverksamheten, så om värdegrundstexterna verkligen fungerar som verktyg för måluppfyllelse måste detta handla om andra egenskaper i texterna än hur uppdraget är framskrivet.

En fråga i enkäten till myndighetsanställda gällde förekomsten av bilder och det är den fråga som gett det mest svårtolkade svaret. Enkäten visade tre bilder hämtade från en värdegrundstext och frågan löd: ”Varför är det viktigt att ha den här typen av bilder i anslutning till värdegrunder, anser du?” Tre svarsalternativ till frågan samlade vart och ett ungefär 30 % av svaren. Två av dessa alternativ var positiva till bilder: ”Bilder kan uttrycka betydelser och stämningar som ord inte kan” respektive ”Bilder kan påminna om ord i värdegrunden så att det räcker med att se bilden för att tänka på orden”. Det tredje alternativet var det som var mest kritiskt till bildanvändning: ”Om en värdegrund har bilder eller inte spelar inte så stor roll”. Ganska många frisvar till frågan (24) antyder att det kritiska alternativet är för svagt formulerat, för huvuddelen av frisvaren markerar att bilder *inte* behövs. Bilder är dessutom riskabla, framhålls där, eftersom tolkningen av bilder blir så öppen, och det kan vara riskabelt. Av de här enkätsvaren går knappast att dra några slutsatser om bilder i värdegrunder. Så få som 7 % valde det ganska neutrala enkätalternativet att bilder kan göra värdegrunder ”mera tilltalande att läsa”. En försiktig slutsats kan vara att majoriteten av de svarande inte uppfattar bilder som ren dekoration, avsedda att underlätta läsoplevelsen.

Värdegrundstexternas utformning kan delvis förstås utifrån de syften med värdegrunden som fokusgruppen lyfter fram. Genrens kärna är en lista

med fristående ord, så kallade värdeord (Nyström Höög 2017; Björkvall 2018) och till de fristående ordens affordans hör att de lämnar mer utrymme för tolkning än ord som ingår i en språkhandling. För att trivialisera kan man säga att ordet ”öppen” inbjuder mera till en diskussion om tolkning än vad meningen ”E4 är öppen igen efter snöstormen” gör. På liknande sätt kan bilder bjuda in till diskussion, vilket ju också framhålls i ett av enkätens frisvar. En bilds tolkning är sällan entydig utan har flera möjligheter. Bilden kommunicerar allt ”på en gång”, till skillnad från skrift som ju är linjär, och därför måste bearbetas med något mera tidsåtgång. Slutligen talar bilder – i likhet med ord – till känslan, och bilders konnotationer kan bidra till en upplevelse av texterna.

Bildstudien – material och metod

Med utgångspunkt i den kunskap om värdegrundsarbetet vid svenska myndigheter som vi nått genom enkät, fokusgruppssamtal och textanalyser, kan man närma sig texternas utseende och användningen av bilder med mera specifika frågor. Vilka är bildernas affordanser i värdegrundstexterna – inbjuder de framför allt till samtal, något som av fokusgruppen utpekas som en viktig funktion, eller bidrar de framför allt till arbetet med måluppfyllelse? Eller ingår bilderna i själva verket i ett helt annat sammanhang? Är de ”sockret i botten av medicinen”, för att tala med Mary Poppins ord, så att de ger en nödvändig text en lite behagligare framtoning?

Som redan nämnts bygger denna studie på en mindre del av ett insamlat material som innehåller samtliga statliga myndigheters värdegrunds- och policytexter så som detta såg ut 2016. I detta material, bestående av 84 texter, har jag studerat samtliga bilder. I det följande redovisar jag hur jag studerat bilderna och efterhand kunnat gruppera dem tematiskt. Det bör betonas att ansatsen är explorativ: jag följer snarare – likt detektiven – en intressant tråd än redovisar ett empiriskt resultat. I någon mån har jag inspirerats till detta detektivarbete av Anton Nyströms kandidatuppsats om bilder i värdegrunder (Nyström 2018).

Min förståelse av bilder bygger på det socialsemiotiska perspektiv som finns hos Kress & van Leeuwen (2006), eller på svenska hos Björkvall (2009). Där jag beskriver och analyserar bilderna är det med hjälp av det analytiska ramverk som finns hos de här författarna. Jag beaktar hur bilderna uttrycker betydelse ur den ideationella och interpersonella metafunktionen, i enlighet med det svenska beskrivningsramverk som finns hos Björkvall (2009). Tyngdpunkten i bildanalysen ligger dock på ett försök att fånga de konceptuella metaforer och föreställningsscheman som ligger under bildurvalet. En bärande tanke i den kognitiva semantiken är att kroppen, och våra erfarenheter av att vara i kroppen, formar vårt sätt att tänka. Så kan man förklara det som på svenska kallas *föreställningsscheman* (Vogel 2011; jfr Lakoff & Johnsson 1980). Föreställningsscheman kan i sin tur sägas ligga bakom, eller förklara, språkliga uttryck. Ett viktigt

föreställningsschema i svenskan är UPP-NER (Vogel 2011: 58), som används för att strukturera även abstrakta fenomen. Vi talar om att man är ”på väg upp” i karriären eller mot ”formtoppen”, och en eftersträvansvärd kvalitet är ”hög”, medan sviktande form är en ”svacka”, och en karriär med negativ utveckling kan vara ”dalande”.

De amerikanska forskarna Lakoff och Johnson (1980) har lanserat idén om konceptuella metaforer, ett slags supermetaforer, som inte realiseras i språket men som ligger som en grundstruktur för metaforiska uttryck, så som i exemplen med formtoppen och karriären som relateras till UPP-NER-schemat. Exempel på sådana konceptuella metaforer är TID ÄR ETT RÖRLIGT OBJEKT (”tiden rusar iväg”) och TID ÄR EN BEHÅLLARE (”ända in i vår tid”).⁷ Precis som med konventionella metaforer kan de konceptuella förekomma i olika typer av uttryck och varianter. Man kan till exempel tänka sig synekdoke (delen för helheten eller helheten för delen), där en fågel associationsvis får representera UPP, eftersom fåglar vanligtvis finns uppåt i den fysiska världen. Lakoff & Johnson tar själva exemplet med duvan som symbol för den heliga Anden. Varför är det just duvan som är Andens symbol, och inte en kyckling, gam eller struts, resonerar de, och fortsätter ”The dove is conceived of as beautiful, friendly, gentle and above all peaceful. As a bird, its natural habitat is the sky, which metonymically stands for heaven, the natural habitat of the Holy Spirit” (1980: 40). Den rumsliga metaforen BRA ÄR UPP har alltså betydelse här, men också andra associativa mönster. I fallet med duvan som symbol för den heliga Anden är det tydligt att vi har att göra med duvan från konst och litteratur, och inte med duvan från gator och torg, så erfarenheten spelar in i bildtolkningen.

Med socialsemiotikens grundantagande att bilder är lika viktiga resurser i betydelseskapandet som de verbalspråkliga inslagen har jag gått igenom de bilder som finns i värdegrundsmaterialet och frågat mig vad det är bilderna inbjuder till för handlande. Jag har också sökt efter gemensamma mönster i bildurvalet, utifrån antagandet att om en viss typ av bilder förekommer så har den typen ett värde i värdegrundsarbetet. Det är i det sammanhanget konceptuella metaforer och föreställningsscheman kommer in: vad är det för föreställningar som ligger bakom bildvalen? Resultaten kvantifieras inte, utan jag nöjer mig med att konstatera att de trender som redovisas här framträder i materialet, vilket kan inbjuda till fortsatt analys.

Bilder är oftast fotografier

Värdegrundstexter och liknande policytexter har alltså ganska ofta bilder, och även andra visuella inslag förekommer – färger, mönster, typsnittsvariation. Det här formatet gör att texterna sticker ut bland andra myndighetstexter. En förklaring till att texterna ”kostas på” bilder har redan

⁷ De konceptuella metaforerna för *tid* i svenskan har undersökts av Strzelecka (2003), varifrån exemplen har hämtats.

berörts – texterna ska inbjuda till samtal och då kan bilder bidra till en positiv attityd och att texterna känns välkomnande.

En översiktlig genomgång av värdegrundstexterna visar att de allra flesta bilderna är fotografier. Vanliga motiv på fotografier är människor i vardagliga situationer. Människorna kan finnas i arbetsplatssituationer, så ser det t.ex. ut i Socialstyrelsens värdegrund, där tre personer återkommer i flera bilder så att bilderna bildar en berättelse om en arbetsdag med gemensamt arbete (Nyström Höög 2017: 241). Myndigheterna har givetvis lite olika möjligheter att skapa bilder av människor så att det syns att människorna arbetar med myndighetens uppdrag – många anställda sitter helt enkelt på kontor som ser ganska likartade ut i hela statsförvaltningen. En del bilder blir därför ganska generiska; människor sitter i möten eller vid arbetsbord eller står i något fall utomhus. Åter andra, som i Kustbevakningens värdegrund i figur 1, iscensätter just ”arbete i Kustbevakningen”.

Att de flesta bilderna är fotografier säger något om att värdegrundstexterna vill visa verkligheten. ”Inom semiotisk forskning har man länge sett fotografiet som en representationsform med stora anspråk på att likna den naturalistiska verkligheten”, skriver Björkvall (2009: 114). I många människors medvetande framstår nog fortfarande fotografiet som en relativt objektiv skildring av verkligheten, även om dagens teknik har gjort den gamla sanningen att en bild aldrig ljuger just osann. Till verklighetsanspråket bidrar också det faktum att det vanligaste motivet på fotografierna är människor som skulle kunna vara anställda eller verksamma vid den aktuella arbetsplatsen. Bilderna ska möjligen ge intryck av att de är tagna i vardagen och därmed ger en rättvisande bild av myndigheten.

Fotografierna av människor som ser ut att arbeta på myndigheten kan förstås som ett uttryck för den funktion hos värdegrunden som handlar om att ge myndigheten en gemensam identitet, en funktion som ju framstår som central utifrån enkätsvaren. När de 84 värdegrundstexterna som är i fokus här samlades som en korpus framgick det att pronomenet *vi* är det näst vanligaste ordet i korpusen (Nyström Höög, under utg.), också det ett uttryck för arbetet med en gemensam identitet – en *vi*-känsla.

Figur 1. Kustbevakningen. Vinjettbild till folder. Återgiven med myndighetens tillstånd. (Foto: Kustbevakningen).

Bilderna som föreställer människor har också gemensamma särdrag utöver att de är fotografier. Människorna ser glada ut, som i figur 1. De skrattar i regel inte, kanske är det rättvisande att säga att de ser ut att vara tillfreds. Blickriktningen går oftast mot en annan person i bilden som de på något vis interagerar med. Människorna på bilderna ser inte direkt på betraktaren. I figur 1 ser kvinnan i bildens mitt på personen som oskarpt avtecknar sig i förgrunden. Hennes blickriktning gör att bilden kan beskrivas som dynamisk snarare än statisk; det är frågan om en narrativ process (Björkqvall 2009: 63), här som i de flesta fotografier i materialet. Möjligen kan man sträcka analysen så långt som att säga att det är en mental process som realiseras i bilden. Då blir blickriktningen en aktivitet som bildar utgångspunkt för kvinnan i bilden att reagera på något hon ser och kanske uppleva glädje.

Betraktar man istället bilden ur ett interpersonellt perspektiv kan man säga att vi betraktare bjuds in i bilden. Den språkhandling som bilden uttrycker är ett erbjudande, inte ett krav, vilket det hade kunnat vara om

kvinnan sett direkt på oss. Också i det här avseendet är bilden representativ för det fotografiska bildmaterialet med människomotiv: vi som betraktar bilderna bjuds in i arbetsplatsgemenskapen. Om fotografiers affordans har redan sagts att de avbildar ”som om” de avbildar verkligheten. När man detaljstuderar bilden i figur 1 blir det dock tydligt att kvinnan framträder med skärpa mot suddigare förgrund och bakgrund. Linjerna är mjuka, avrundade, och därmed närmar sig bilden vad man kan kalla en sinnlig kodningsorientering (Björkvall 2009: 113). Människorna verkar befinna sig i en lite förskönad verklighet, dock inte så mycket att bilden ger ett orealistiskt intryck. Utifrån vårt sätt att se på fotografier som verklighetsavbildande kan man tolka bilden som att den är tagen ”en vanlig dag” på jobbet, men den kan naturligtvis vara helt och hållet arrangerad. I spänningsfältet mellan vad vi tror att vi ser och vad vi faktiskt ser kan en diskussion om arbetsplatsens kultur sprängas in: här bjuds vi in till den glada och jämställda myndigheten.

Bilder som riktar blicken uppåt

Genom bilder av nöjda människor som ser ut som arbetskamrater inbjuds medarbetare på myndigheterna att närma sig värdegrundstexterna med en positiv attityd. Ett annat slags fotografiskt bildmaterial är svårare att omedelbart förstå eftersom det är bilder som verkar ha symboliskt innehåll. I Statens geotekniska instituts värdegrund, där hela texten är tryckt med ett foto av en vattenyta som bakgrund, där flyger en mås i bildens nedre högra hörn (Nyström Höög & Björkvall 2018: 19). Måsen befinner sig inte i bildens överkant, men som vi har sett av resonemanget hos Lakoff & Johnson (1980: 40) bär fågeln ändå med sig associationer av högre rymder. Man kan se bilden som ett slags metonymi, där fågeln drar med sig helheten himmel in i bilden, och därmed aktiverar föreställningsschemat UPP-NED, eller den konceptuella metaforen BRA ÄR UPP (Lakoff & Johnson 1980: 17).

En enda mås i en värdegrundstext räcker inte för att motivera tolkningen att riktningen uppåt, eller associationen till schemat UPP-NED är central, men när flera fotografier i materialet låter läsaren titta uppåt är det rimligt att pröva tanken att det finns en systematik i detta. Ett av de tydligaste exemplen på uppåtriktad blick finns i en bild från Livrustkammaren i figur 2.

Figur 2. Bild från visionsbaserad värdegrund från myndigheten Livrustkammaren och Skoklosters slott med stiftelsen Hallwylska museet. Återgiven med tillstånd.⁸

Här är ett utsnitt av himlen i fokus, en tydlig illustration av begreppet UPP. Det är en sommarhimmel vi ser – ljusa, lätta moln mot en djupblå himmel där man kan ana vackert väder och värme. Man kan tänka sig att bilden är tagen av någon som ligger ned på marken och blickar uppåt mot sommarmolnen. Liksom i figur 1 kan man tala om en sinnlig kodningsorientering. Bilden är inställd på att dra upp effekten på våra sinnesrörelser när vi betraktar bilden. Trots att fotografiet återger en verklighet ger vinkeln, där husväggarna ser ut att smalna av uppåt i sitt inramande av himlen, ett intryck av förskjuten verklighet. Bilden realiserar en statisk process, till skillnad från fotografierna av människor. Ur interpersonellt perspektiv är också denna bild ett erbjudande till oss betraktare – den kräver inget av oss. Kopplingen till myndighetens verksamhet finns metonymiskt med i bilden eftersom huset för tanken till kulturminnen eller museimiljö.

Flera andra bilder i materialet drar blickriktningen uppåt i den avbildade verkligheten: exempelvis gäller det höga broar och kranar som ser ut att stå på byggarbetsplatser, samt inte minst trappor i flera universitets och högskolors bildmaterial. Också några bilder där artefakter saknas aktiverar UPP-NER-schemat. Figur 3 är hämtad från Universitetskanslersämbetets strategidokument. På samma sätt som i Livrustkammarens bild går blicken uppåt i den avbildade verkligheten, och det finns en tydlig anvisning för blickriktningen – barnhanden pekar ut riktningen som sedan följer trädets stam upp förbi bildens mitt, tills stammen förgrenar sig bortom skärpefokus.

⁸ Mellan materialsamlingen och arbetet med föreliggande artikel har en omstrukturering gjort att myndigheten Livrustkammaren och Skoklosters slott med stiftelsen Hallwylska museet inte längre finns. Jag tackar Livrustkammaren, numera en del av Statens historiska museer, som gett mig tillstånd att använda bilden.

Figur 3. UKÄ:s strategidokument. Återgiven med myndighetens tillstånd.

Figur 2 och 3 har det gemensamt att blicken styrs ganska tydligt upp mot en högre höjd. I det ena fallet är fokus avgränsat av en ram som inte tillåter blicken att komma på avvägar, i det andra fallet finns en tydlig linje, eller vektor, som riktar blicken. I figur 3 gör barnhanden att bilden realiserar en narrativ process (Björkvall 2009: 63); man kan se barnet som en aktör och målet är då högt upp i eller bortom trädets krona. Målet är alltså upp, vilket aktiverar metaforen BRA ÄR UPP, och bilden är metonymiskt koppad till myndighetens verksamhet. Ett barn kan ses som en representant för en ung människa, någon i början av livets resa, och genom utbildning, vilket ju är UKÄ:s verksamhetsområde, kan man nå upp. På samma sätt som i figur 1 och 2 drar kodningsorienteringen åt det sinnliga. Verkligheten är förskönad genom de mjuka oskarpa linjerna i trädkronan.

Figur 2 och 3 förenas av att de, liksom figur 1, interpersonellt utgör ett erbjudande till oss betraktare. Vidare förenas de av den sinnliga, lätt förskönade verkligheten. Figur 2 och 3 adderar dock ett värde till erbjudandet i figur 1, de pekar ut en riktning uppåt. En möjlig tolkning är att de inbjuder till en gemensam orientering mot något högre, något bättre. Den tanken ligger nära idén om värdegrundsarbetet som en resa; en metafor som genomförts hos Länsstyrelsen Västra Götaland.⁹ Berättelsen om hur värdegrunden togs fram kallas helt enkelt värdegrundsresan.

På väg framåt

Att betrakta ett arbete med viss utsträckning i tid som en resa är en konventionaliserad metafor. Det är ju inte ovanligt i vardagspråket att man talar om en arbetsprestation som just en resa. Den som tvivlar kan titta igenom förorden till några svenska akademiska avhandlingar, där just resemetaforen används. De här metaforerna anknyter till föreställningsschemat *UTGÅNGPUNKT-VÄG-MÅL* (Vogel 2011: 55). Eftersom värdegrundsarbete är en på sätt och vis ständigt pågående verksamhet är det inte orimligt att resemetaforen dyker upp också i de här sammanhangen.

Bland fotografierna i de svenska värdegrunderna representeras resemetaforen av bilder på vägar. Sådana bilder finns hos flera myndigheter, bland annat Lantmäteriet och Myndigheten för Samhällsskydd och beredskap (MSB). Som tidigare nämnts kunde man tänka sig att innehållet i myndigheters värdegrunder i första hand skulle anknyta till den verksamhet som myndigheten bedriver, men närmare analyser av värdegrundstexter visar att den kopplingen inte är så stark. Leibring Svedjedal (2016) visar till exempel i en undersökning av värdeord att det *minst* vanliga temat bland värdeorden är den kategori hon kallar ”verksamhetsrelaterat”. Det vanligaste är i stället att myndigheterna väljer värdeord som uttrycker generella kvaliteter, en kategori som Leibring Svedjedal kallar ”kunskap, kvalitet och kompetens” (2016: 22).

Bilderna i figur 2 och 3 visar att kopplingen mellan bilder och myndighetsuppdrag inte heller är så uttalad, utan snarast antydd. Så kan man också tolka den bild på en väg som slingrar fram i ett landskap, som finns hos Lantmäteriet. Vägar och landskap anknyter starkt till Lantmäteriets verksamhet, men förekomsten av vägar även i andra myndigheters värdegrunder understryker att det också finns något generellt i bilden av en väg. Vägen kan gå över ett krön där en blå himmel syns ovan krönet, eller så löper den mot en himmel och en nedåtgående sol. Ett slags vägbildens idé återges i figur 4.¹⁰

9 <https://www.youtube.com/watch?v=5eSZx0jjeeQ> Senast besökt 13 augusti 2019.

10 Fotografierna av vägar representeras av en teckning eftersom tillstånd saknas för det fotografi jag ville återge.

Figur 4. Väg mot solnedgång. Bild: Kerstin Ahlberg.

Vägbilderna riktar blicken framåt på liknande sätt som andra bilder riktar betraktarens blick uppåt. Vi erbjuds att kliva in i bildens värld och vara med på resan framåt, mot målet. Bilderna, med sina sommarhimlar, är inbjudande och väcker säkert positiva associationer – vi ska känna glädje och förväntan inför resan.

Fotografierna av vägar är de som tydligast anknyter till värdegrundens koppling till måluppfyllelse. Bilder som drar blickriktningen framåt kan få oss att mer eller mindre medvetet associera till utveckling och framåtrörelse, till det som är resultatet. På samma sätt som verbalspråkliga uttryck realiserar föreställningsscheman eller konceptuella metaforer kan bilder göra det, och vägarna är en tydlig realisering av schemat **UTGÅNGSPUNKT – VÄG – MÅL**. Vid resans slut ligger målet, och bilderna adderar till den undermedvetna association mellan väg och mål som schemat redan ger. På så sätt får bilderna som drar blickriktningen framåt eller uppåt närmast symbolfunktion, om man använder Pierces kategorisering (Kress 2010: 62); bilden står för något annat än den visar. Vägen blir en symbol för resan mot målet; trädet och trappan för strävan uppåt, mot något bättre. Att säga att bilderna är verktyg för måluppfyllelse är nog att dra resonemanget väl långt, men de understödjer förståelsen av värdegrundsarbetet som ett arbete mot måluppfyllelse.

Resultatdiskussion

Vad säger nu det här resonemanget om bildurval i värdegrundstexterna? Kanske är det bara en rundvandring i ett bildgalleri, en rundvandring som något litet bidrar till en fördjupad kunskap om svenska myndigheters värdegrunder. Men förhoppningsvis kan det bidra till insikt både om bildanvändning och om värdegrundstexternas karaktär. De bilder som varit utgångspunkt för den här artikeln är en del av den offentliga förvaltningens visuella identitet, och där är den allmänna färdriktningen alltså uppåt och framåt. Det säger en del om den ambition som finns med värdegrundsarbetet, att det ska visa vägen mot ett bättre arbetsliv eller en bättre verksamhet.

Metodiskt kan man invända att det här sättet att ta sig an bilder på en aggregerad nivå plockar bort bilderna från den kontext där de hör hemma, där de i samspel med de övriga resurserna – framför allt de verbalspråkliga – skapar mening. Det finns nämligen alltid ett nära samband mellan bilderna och texten (Nyström 2018). Men när målsättningen är att förstå fenomenet värdegrund, genren, då kan det också ha sitt värde att se på materialet som en korpus och se vilka trender som är genomgående. Det är tack vare det angreppssättet de återkommande föreställningsschemana **UPP-NED** och **UTGÅNGSPUNKT-VÄG-MÅL** blev synliga. Trapporna var de första symboliska bilder som trädde fram ur materialet, och utan den utgångspunkten hade måsen som svävar över vattnet i SGI:s värdegrund bara blivit en fågel. Jakten på gemensamma teman har alltså haft sitt värde.

Att bilderna bjuder in oss läsare i en något förskönad verklighet, där människor ser harmoniska ut, det antyder att en viktig funktion hos bilderna är att locka till läsning eller arbete med texten. Den deltagare i fokusgruppen som säger om sin egen värdegrund att den ska ”vara god”, hen säger något centralt också om bildanvändningen. Det ska se smakligt ut. Vackra bilder,

med bekanta symboliska motiv och vänliga människor leder in till samtal om värdegrunden. För att återknyta till frågan om bildernas affordans kan bilderna alltså skapa en välkomnande och positiv stämning i texten. Också de symboliska motiven i bilderna säger något om bildernas affordanser i jämförelse med verbaltext. Bilder kan vidröra undermedvetna nivåer hos läsaren och aktivera föreställningsscheman som kan vara svåra att verbalisera explicit. Om vi låter vägen vara exempel på en typisk symbol här, så går det att anknyta även verbalt till en sådan symbol. Tänk på Karin Boyes dikt *I rörelse* och orden ”det är vägen som är mödan värd”. Och tänk på Jesu ord ”Jag är vägen och sanningen och livet” (Joh 14:6) eller den buddhistiska åttafaldiga vägen. Sådana konnotationer till vägmotivet öppnas av bilder, eftersom de kan aktivera plan i medvetandet där associationerna blir friare. I mötet med en bild på en väg står det var och en fritt att tänka på asfalt eller på poetiska bilder, och vi kan ändå vara överens om att vägen står för en möjlighet att komma framåt.

De informanter i enkäten som i sina fritextsvar varnade för bilder i värdegrundstexter med hänvisning till att man inte kan vara säker på att alla tolkar dem på samma sätt, de slog huvudet på spiken, fast kanske trodde de inte att det just är meningen att vi kan tolka bilderna på olika sätt. Den öppna tolkningen bjuder in till samtal, på samma sätt som värdeord som inte ingår i språkhandlingar, och det är just en av värdegrundens huvudfunktioner. Här erbjuder alltså fristående ord och bilder, inte minst bilder med symbolfunktion, liknande möjligheter att bjuda in till tolkande samtal. Om man tar fasta på att värdegrundstexterna kan vara verktyg för måluppfyllelse då är bildanvändningen en lämplig utgångspunkt för kritisk diskussion. Är det så att texterna bidrar till att rikta alla medarbetare mot samma mål, utan att tala om vad detta mål är? För texterna talar ju i mycket liten utsträckning om myndigheternas kärnuppdrag. Genom att bilderna anknyter till konventionella mönster som *uppåt* och *framåt* verkar texterna intuitivt tilltalande och blir svårare att invända mot. Men sådana mål som uttrycks i värdegrundernas bilder ligger många abstraktionsnivåer över myndighetens konkreta arbete. Så vem bedriver det egentliga arbetet med måluppfyllelse i det vakuum som kan uppstå när de anställda diskuterar värdegrunder?

Människor, anställda, positioneras av de genrer som är i bruk på deras arbetsplatser. De inbjuds eller tvingas att ta vissa roller. Man kan tala om att de erbjuds att konstruera en identitet som passar i det arbetsplatsideal som värdegrundstexterna målar upp. Det perspektivet kastar ett annat ljus över de fotografier av människor som kan uppfattas som om de föreställde vardagens arbetsliv trots att de mycket väl kan vara arrangerade. De kan ses som en inbjudan inte bara till att delta i värdegrundsarbete, utan också till att acceptera den påbjudna identiteten. Forskare talar om krav på medarbetare att relevanta göra sig själva i det nya arbetslivet, att diskursivt skapa en eftersträvansvärd identitet (Alvesson & Willmott 2002; Åkerström Andersen

& Born 2012). Ett sådant arbete är också ett sätt att arbeta med måluppfyllelse, om än i en mera abstrakt bemärkelse, om målet är att omskapa medarbetarna till en homogen eller i alla fall harmonisk grupp.

”Det finns en berättelse bakom” säger en av deltagarna i fokusgruppen som exempel på vad som bidrar till att en värdegrund upplevs som bra, eller lyckad. Som läsare, tänker hen sig, vill man känna att det ligger en berättelse bakom värdegrundstexten. Kanske kan bilder bidra också till att synliggöra denna berättelse? Det verkar som om bilder erbjuder en hjälp för den som söker uttryck med bred begriplighet, uttryck som vi kan samlas omkring. Det är då vi hamnar på den konceptuella metaforikens nivå – UPP ÄR BRA, FRAM ÄR UTVECKLING. Precis som berättelser har djupa rötter i våra gemensamma erfarenheter, så har bilder det. Det kan vara en förklaring till att de symboliska bilderna dyker upp i de här sammanhangen. De anspelar på våra gemensamma erfarenheter.

Att flera av bilderna är symboliska, eller kan tolkas så, anknyter till något svår fångat i värdegrundstexternas karaktär. I den här artikeln förekommer både Bibeln, som en av flera källor till trädysymbolen, och duvan som symbol för den heliga Ande. Tassandet i gränslandet av de religiösa symbolernas värld är ingen slump, för det finns drag i värdegrundstexterna som påminner om kyrkans texter. Ett sådant drag är stilfiguren parallellism och olika typer av upprepningar, vilka visserligen kan förknippas med att texter ska vara lätta att memorera, men också för tanken till lyriska bibeltexter eftersom stildragen är så vanliga där. Det finns också, framför allt i fokusgruppsamtalen, en uppfattning om värdegrundstexten såsom viktig för att den finns, inte för vad som står där, något som kan betraktas som en rituell funktion hos texten. Också uppfattningen att värdeorden inte får ändras, anknyter till uppfattningen att texten har en speciell ställning. I det tankemönstret spelar de symboliska bilderna väl in – de för också tankarna till en högre rymd eller till högre värden. I det här avseendet kan studierna av värdegrundstexterna bidra till vår kunskap om olika slags textfunktioner och kanske förbättra vår förståelse av vad man kan kalla texters rituella funktion.

Referenser

- Alvesson, Mats (2006), *Tomhetens triumf. Om grandiositet, illusionsnummer och nollsummespel*. Stockholm: Atlas.
- Alvesson, Mats (2015), ”Värdegrunder ett surrogat för verkliga förbättringar”. *Dagens Nyheter*. 3 april 2015.
- Alvesson, Mats & Willmott, Hugh (2002), “Identity regulation as organizational control: Producing the appropriate individual”, *Journal of Management Studies* 39(5): 619–644.
- Att säkerställa en god statsförvaltning. Värdegrundsdelegationens slutrapport*, 2016. Stockholm: Regeringskansliet. <https://www.regeringen.se/informa>

- tionsmaterial/2016/12/att-sakerstalla-en-god-statsforvaltning/ Besökt 18 mars 2019.
- Bhatia, Vijay K. (2015), "Critical Genre Analysis. Theoretical preliminaries", *Hermes – Journal of Language and Communication in Business* 54: 9–20.
- Bhatia, Vijay K. (2017), *Critical Genre Analysis. Investigating interdiscursive performance in professional practice*. New York, NY: Routledge.
- Bibel 2000*. (2000), Stockholm: Verbum.
- Björkvall, Anders (2009), *Den visuella texten: multimodal analys i praktiken*. (Ord och stil. Språkvårdssamfundets skrifter 40). Uppsala: Hallgren & Fallgren.
- Björkvall, Anders (2018), "Critical genre analysis of management texts in the public sector. Towards a theoretical and methodological framework", i Charlotta Seiler Brylla, Gustav Westberg & Daniel Wojahn (red.) *Kritiska text- och diskursstudier*. (Text- och samtalsstudier från Södertörns högskola 6). Södertörn: Södertörns högskola, s. 57–79.
- Björkvall, Anders & Nyström Höög, Catharina (2019), "Legitimation of value practices, texts and core values at public authorities", *Discourse & Communication* 13(4): 398–414.
- Clegg, Stewart (2011), "Under reconstruction: Modern bureaucracies", i Stuart Clegg, Martin Harris & Harro Höpfl (red.), *Managing Modernity. Beyond Bureaucracy?* Oxford: Oxford University Press, s. 230–256.
- Gibson, James (1977), "The theory of affordances", i Robert Shaw & John Bransford (red.), *Perceiving, acting and knowing: Toward an ecological psychology*. Hillsdale, NJ: Erlbaum, s. 62–82.
- Fredriksson, Magnus & Pallas, Josef (2013), *Med synlighet som ledstjärna. En analys av vilka principer som styr kommunikationsarbetet i nationella förvaltningsmyndigheter*. (Division of Media and Communication Science Research Report 2013:1.) Uppsala: Uppsala universitet.
- Kress, Gunther (2010), *Multimodality. A Social Semiotic Approach to Contemporary Communication*. Abingdon & New York: Routledge.
- Kress, Gunther & van Leeuwen, Theo (1996 [2006]). *Reading Images. The grammar of visual design*. 2 utg. London & New York: Routledge.
- Lakoff, George & Johnson, Mark (1980), *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press.
- Ledin, Per & Machin, David (2015a), "Universitetet som en multimodal marknadsplats. Designen av en nyliberal managementdiskurs", *Språk och stil* NF 25: 5–37.
- Ledin, Per & Machin, David (2015b), "A discourse-design approach to multimodality: The visual communication of neoliberal management discourse", *Social Semiotics* 26(1): 1–18.
- Leibring Svedjedal, Carin (2016), *Den trovärdiga, kunniga och öppna myndigheten. En kritisk analys av värdegrundstexters ideologiska förankring och ideationella struktur*. Magisteruppsats. Institutionen för nordiska språk. Uppsala: Uppsala universitet.

- Lerøy Sataøen, Hogne (2015), "Higher education as object for corporate and nation branding: Between equality and flagships", *Journal of Higher Education Policy and Management* 37(6): 702–717.
- Machin, David (2016), "The need for a social and affordance-driven multimodal critical discourse studies", *Discourse & Society* 27(3): 322–334.
- Miller, Carolyn, R. (1984), "Genre as Social Action", *Quarterly Journal of Speech* 70: 151–167.
- Nyström, Anton (2018), *Bilden av den glada myndigheten. En multimodal analys av svenska myndigheters värdegrundstexter*. Kandidatuppsats. Institutionen för nordiska språk. Uppsala: Uppsala universitet.
- Nyström Höög, Catharina (2017), "Texts at work: The construction of an ideal workplace in 'platforms of values'", i Karolina Broś & Grzegorz Kowalski (red.) *Discourse Studies – Ways and Crossroads*. Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag, s. 231–246.
- Nyström Höög, Catharina (under utg.), "Core values in public administration. Tools for openness and democracy?" *CADAAD Journal*.
- Nyström Höög, Catharina & Björkvall, Anders (2018), "Keeping the Discussion among Civil Servants Alive", *Scandinavian Journal of Public Administration* 22(3): 17–38.
- Näsänen, Jaana (2017), "Two versions of nomadic employees: Opposing ways to employ the same discourse in talking about change", *Discourse and Communication* 11(3): 259–275.
- Reed, Mike (2011), "The Post-Bureaucratic Organization and the Control Revolution", i Stuart Clegg, Martin Harris & Harro Höpfl (red.) *Managing Modernity. Beyond Bureaucracy?* Oxford: Oxford University Press, s. 202–229.
- Strzelecka, Elżbieta (2003), *Svenska partikelverb med in, ut, upp och ner. En semantisk studie ur kognitivt perspektiv*. (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 62.) Uppsala.
- Thurlow, Crispin & Jaworski, Adam (2010), *Tourism Discourse. Language and Global Mobility*. New York: Palgrave Macmillan.
- Van Dijk, Teun A. (1998), *Ideology. A multidisciplinary approach*. London: Sage Publications.
- Van Leeuwen, Theo (2008), *Discourse and Practice. New Tools for Critical Discourse Analysis*. Oxford: Oxford University Press.
- Vaara, Eero, Sorsa, Virpi & Pälli, Pekka (2010), "On the force potential of strategy texts: A Critical Discourse Analysis of a strategic text and its power effects in a city organization", *Organization* 17(6): 685–702.
- Wæraas, Arild (2010), "Communicating identity: The use of core value statements in regulative institutions", *Administration & Society* 42(5): 526–549
- Vogel, Anna (2009), *Språket, kroppen och tankarna*. Lund: Studentlitteratur.
- Wodak, Ruth & Meyer, Michael (2016), *Methods of Critical Discourse Studies*. London: Sage.
- Åkerström Andersen, Niels & Born, Asmund W. (2012), *Kærlighed og omstilling. Italesættelsen af den offentligt ansatte*. Fredriksberg: Nyt fra Samfundsvidenskaberne.